

¹ Ferguson, Robert A.: *Law and Letters in American Culture* (Harvard University Press, Cambridge, MA – London, England, 1984). Erre hivatkozik Nagy Tamás és H. Szilágyi István: Nagy Tamás: *Jog és irodalom: kezdetek és eszmények* (Iustum Aequum Salutare, III., 2007. 2., 57. p.); H. Szilágyi István: *Előszó A „Jog és irodalom” szimpózium előadásához* (uo., 7. p.). Néhány fontosabb szakirodalom: Ward, Ian: „Law and Literature: A Continuing Debate.” *Law and Literature: Possibilities and Perspectives* (Cambridge University Press, 1995. passim); Goodrich, Peter – Pether, Penelope – Sanders, Mark – Weisberg, Richard H. (eds.): *Law and Literature* (The Cardozo School of Law, New York, 2010, passim); Hanafin, Patrich – Gearey, Adam – Brooker, Joseph (eds.): *Law and Literature* (Blackwell, Oxford – Malden, MA, 2004. 1–159. p.); Müller-Dietz, Heinz: *Recht und Kriminalität im*

literarischen Widerschein. Gesammelte Aufsätze (BWV, Baden-Baden 1999, passim); Uő: *Recht und Kriminalität in literarischen Spiegelungen* (BWV, Berlin 2007, passim); Kastner, Klaus: *Literatur und Wandel im Rechtsdenken* (Boorberg, Stuttgart–München u. a., 1993, passim). Az előadások témájához szorosan kapcsolódik Kiss Anna tudományos munkásságának egy része, melyben irodalmi műveket elemez jogász szemmel. Kiss Anna: *Bűnbe esett irodalmi hősök – Jog és irodalom* (Publicitás Art–Média Kft., Budapest, 2008, 1–119. p.). A témához: H. Szilágyi István: *Jog és Irodalom – Tanulmányok a jog és irodalom köréből* (SZTE AJTK, 2010, 1–178. p.).

² Madarász Imre fordította és látta el jegyzetekkel Beccaria művét. Cesare Beccaria: *A bűnökről és büntetésekről* (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1989, 1–108. p.).

Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás 1945–1950. Népbíróság-történelmi konferencia Kecskeméten

„Mi lenne belőlünk emlékezetünk nélkül?”

Borges

A Bács-Kiskun Megyei Főügyészség és a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára 2011. május 23-án *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás 1945–1950* címmel népbíróság-történelmi konferenciát rendezett a Kecskeméti Városi Ügyészség székházában. A konferencia célja elsősorban az volt, hogy e téma hazai kutatói beszámolhassanak aktuális kutatási eredményeikről, bemutassák, hogyan is zajlottak le Magyarországon a háborús és népellenes bűnöket vizsgáló népbírósági eljárások, s megkíséreljenek választ adni arra a kérdésre, hogy a népbíróságok igazságszolgáltatást láttak el, vagy a politikai megtorlás eszközei voltak. A tanácskozás annál is időszerűbb volt, mivel a népbíróságokkal foglalkozó irodalom – mind a jogászok, mind a történészek által művelt területeken – ma már jelentős ugyan, azonban a tudományos vizsgálatok homlokterében elsősorban a „nagy pereket” (pl. Bárdossy-, Imrédy-, Mindszenty-per) tárgyaló Budapesti Népbíróság működése áll, s kevesebb a tudományosan is értékelhető ismeret a vidéki törvényszéki székhelyeken felállított népbíróságok tevékenységéről.

A konferencián megjelent nagyszámú érdeklődőt *Bányai Gábor*; a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés elnöke köszöntötte, elismeréssel szólva a konferencia és a felvetett kérdések jelentőségéről.

A tanácskozás levezető elnöke, egyben első előadója *Nánási László* PhD megyei főügyész volt, aki *A népbírás-*

kodás joganyaga című előadása bevezetőjében felrajzolta a háborús bűnösök felelősségre vonásának nemzetközi jogi környezetét, a magyar jogi szabályozás előzményeit. A továbbiakban a népbírászkodás jogforrásainak, a szervezeti kereteit és eljárási rendjét meghatározó normáknak, s az alkalmazott anyagi jogszabályoknak elemző bemutatását végezte el. Az előadó rámutatott, hogy a népbírászkodás nem előzmény nélküli a magyar jogtörténetben, hanem olyan igazságszolgáltatási modell, amelyet rendkívüli történelmi helyzetek többször generáltak (pl. 1849-ben vagy 1919-ben). A népbírósági anyagi és eljárási büntetőjog sajátosságairól szólva az előadó kiemelte pl. a vélelmezett kollektív bűnösségnek – mint a jogállami büntetőjogtól teljesen idegennek – megnyilvánulását, a kényszermunka és az internálás szankciójának alkalmazását, a politikai ügyészi tisztség létrehozatalát, vagy az ügyészi kompetenciába tartozó előzetes letartóztatás intézményét.

Komoly tanulságokkal szolgált *Karsai László* szege-di történész professzor *A magyarországi népbírászkodás nemzetközi összehasonlításban* című előadása. Leszögezte, hogy Magyarországon 1945 után a korabeli európai normáknak megfelelő volt a háborús bűnösök felelősségre vonása. A hazai népbírósági eljárások a holland, a dán, a norvég, a belga felelősségre vonásokhoz hasonlíthatók. A magyar népbírósági törvény az általános európai gyakorlattal egyezően helyezkedett a visszaható hatályú jogalkalmazás talajára, és hagyta figyelmen kívül a nullum crimen/nulla poena sine lege elveinek érvényesülését. A népbíróságok büntetéskiszabási gyakorlata semmivel sem volt kegyetlenebb hazánkban, mint Nyugat-Európában. Az előadó forrásai szerint Magyarországon 477 embert ítéltek halálra a népbíróság, és ténylegesen 189 embert végeztek ki, míg pl. Belgiumban 2940 halálos ítélet született, melyből 242-t hajtottak végre, Hollandiában pedig 152 halálos ítélet, s 40 tényleges kivégzés történt.

A konferencia harmadik előadását *Soós Mihály* levéltáros tartotta *A háborús és népellenes bűntettek elkövetőinek felelősségre vonásával kapcsolatos iratok az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában* címmel. Az előadó ismertette a háborús és népellenes bűnösök

felelősségre vonásának fellelhető forrásait a levéltárban, valamint ezek archívumi rendszerezésének szempontjait (történeli, időrendi, szervtipológiai). Ezt követően az általa áttekintett népbírói ügyek dokumentációi alapján három per anyagát mutatta be referátumában.

Tánczos-Szabó Ágota kecskeméti levéltáros *Ennek a tisztnek a viselése nagyon tövises... Tanácsvezető bírók, népbírók és laikus bírák a háború utáni felelősségre vonás folyamatában* című referátumában bemutatta, hogyan szerveződtek meg a rendes bíróságoktól eltérő felépítésű népbírói ítélőtanácsok, ahová a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban részt vevő pártok delegálhattak küldötteket. Ez lényegében meghatározta a működésüket, azt, hogy miként értelmezték az ügyeket a népbíróságon, rendszerint pártjuk álláspontját képviselték a szavazásnál, s akik között emiatt szükségszerű politikai ellentétek feszültek. De ellentététől volt terhes a népbírói tanácsok hivatásos bírái és a laikus elemek közötti kapcsolat is. A népbírói tisztség kis presztízsű, alacsony fizetéssel, de nagy (elsősorban politikai) felelősséggel járó hivatás volt, s emiatt e poszt betöltése komoly nehézségekkel járt, gyakoriak voltak a személycserék. Az előadó példája szerint Berettyóújfalun nem volt senki, aki vállalta volna a népbírói tiszteket, így itt a népbíróság meg sem alakult.

Az ülés következő felszólalója a Csongrád Megyei Levéltár főlevéltárosa, *Farkas Csaba* volt, aki *A Szegedi Népbíróság működésének politikai körülményei és jellegzetességei 1944 és 1950 között* címmel tartotta meg előadását. A népbíróság működésével kapcsolatban ő is annak túlpolitizált összetételét emelte ki, amely állandó konfliktusokat eredményezett ezen ítélő hatóságon belül. Példákkal illusztrálta, hogy a szegedi kommunista párt milyen eszközökkel (tanúk megfélemlítése, sajtóhadjárat) igyekezett befolyásolni az ítélkezést. A Szegedi Népbíróság a vizsgált időszakban 4227 személy ellen folytatott büntetőeljárás: az ügyek 23,7%-a felmentéssel végződött, míg marasztaló ítéletet a vádiratok 45%-ában hozott. Halálbüntetés 6 vádlottal szemben került kiszabásra, s közülük 2 elítéltet végeztek ki. A népbíróság többségében egy évnél rövidebb tartamú börtönbüntetéssel sújtotta a vádlottakat.

Rigó Róbert, a Kecskeméti Főiskola tudományos munkatársa *A Kecskeméti Népbíróság szerepe az elitváltásban és működésének néhány sajátossága* című előadásának bevezetőjében leszögezte, hogy az egyes törvényszéki székhelyeken felállított népbíróságok – erős központi irányítás hiányában – nem egységes gyakorlatot folytattak, hanem helyi sajátosságok szerint ítélkeztek, ezért nem lehetséges valamennyi népbíróságra érvényes állításokat tenni. Az előadó a Kecskeméti Népbíróság iratai közül a háború előtti és alatti helyi gazdasági, politikai elitre vonatkozó perek dokumentációit áttekintve megállapította, hogy a népbíróság és az eljárásokat megalapozó népbírói szervezet, valamint a politikai rendőrség elsődleges célja a régi elitel való leszámolás és az állampolgárok megfélemlítése volt, s egyes ügyekben a személyes bosszú vagy valamilyen korábbi sérelem is szerepet játszott.

Gyenesei József, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának igazgatója *A zsidótörvények végrehajtása a Kaposvári Népbíróság periratainak tükrében* című előadásában Somogy megye zsidóságának kálváriáját mutatta be, amelyet a magyarországi zsidótörvények végrehajtása során szenvedett el az érintett lakosság. Az előadó feltárta e törvények megalkotásának történeli hátterét, majd a Kaposvári Népbíróság dokumentumai alapján elvégzett vizsgálatának eredményéről beszámolva elmondta, hogy olyan esetekben, amikor a zsidónak minősített állampolgárokkal szembeni eljárás a pozitív jog, a hatályban volt törvények alapján zajlott, a népbíróság előtti elszámoltatásra nem került sor, bűncselekményt csak az valószínűsített meg, aki e törvények megsértésével járt el az érintett személlyel szemben. E bűncselekmények miatt felelősségre vontak általában hivatalos személyek, illetve a zsidókkal szembeni fosztogató jellegű bűncselekményeket elkövetők voltak. A népbíróság rendre börtönnel sújtotta a tetteseket, halálbüntetés kiszabására csupán egy alkalommal került sor.

A konferencián felszólalt a korszak egyik legnevesebb szakértője, *Zinner Tibor* jogtörténész, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tiszteletbeli tanára is, akinek munkássága, kutatásai az 1945 utáni magyar jogrendszer, jogszolgáltatás feltárásának egyik legjelentősebb forrását jelentik. E jogtörténelmi életpálya tapasztalataiból, lenyűgöző tudásanyagából kaptak a konferencia résztvevői személyes adalékokat.

A II. világháború során elkövetett, el nem évülő büntetések miatt felelősségre vonások még ma sem zárultak le. Közismert, hogy a Fővárosi Bíróságon 2011 májusában kezdődött meg az 1942 januárjában Újvidéken elkövetett kegyetlenkedések miatt háborús büntetés elkövetésével vádolt Képiró Sándor egykori csendőr százados büntetőperének tárgyalása. Az ellene folytatott nyomozás tapasztalatairól, a bizonyítás nehézségeiről és arról a számos jogértelmezési problémáról, amellyel a büntetőeljárás vád-előkészítési (jelenleg pedig a tárgyalási) szakában az ügyészségnek szembesülnie kellett, s a helyes megoldást megtalálnia, *Szabó Eszter*; a Fővárosi Főügyészség ügyésze számolt be a tanácskozás résztvevőinek.

A konferencia előadói kutatási eredményeik bemutatásával, az akkori ítélkezési gyakorlat történeli-jogi elemzésével segítséget nyújtottak azoknak, akik szeretnének közelebb jutni az igazsághoz a népbíróságok működésében. Mindezt úgy, hogy egyetlen előadónak sem az volt a célja, hogy megfellebbezhetetlen igazságot hirdelve foglaljon állást a népbíróságok és a népbírák (népbírók) történelmi szerepéről, felelősségéről. Ahogyan Nánási László zárszavában megállapította, a konferencia előadói a história szigorú törvényei szerint végezték elemző-kutató munkájukat, harag nélkül és pártatlanul („*sine ira et studio*”) beszéltek a népbíróságok tevékenységéről.

Deák Zoltán

